

Krzysztof Maciąg, Biblioteka Narodowa.

Referat na Ogólnopolską Konferencję Dyrektorów Bibliotek Pedagogicznych w Sulejówku (31.05-1.06.2009 r.).

Biblioteki pedagogiczne w pierwszej dekadzie XXI wieku.

Celem niniejszego tekstu jest zaprezentowanie podstawowych informacji dotyczących stanu bibliotek pedagogicznych w Polsce w pierwszej dekadzie XXI wieku na podstawie dostępnych danych statystycznych. Głównym źródłem informacji są materiały zebrane, przetworzone i udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie formularza K-04, wypełnianego przez biblioteki pedagogiczne co dwa lata, przy czym uwzględniono dane za lata 1999-2009. Informacje uzupełniające zaczerpnięto ze sprawozdań wojewódzkich bibliotek publicznych za lata 2008–2009 oraz dostępnych materiałów dotyczących księżnic pedagogicznych (statutów, statystyk).

W Polsce, czytelnicy i użytkownicy informacji mają w swoich środowiskach do dyspozycji biblioteki różnego typu: szkolne, uczelniane, publiczne, fachowe, fachowo-beletrystyczne, zakładowe, naukowe, muzeów, archiwów, wojskowe, parafialne, towarzystw naukowych. Są one zróżnicowane pod względem organizacji, rodzaju i wielkości zbiorów oraz dostępności (np. niektóre z nich są otwarte tylko dla określonych grup użytkowników, inne udostępniają zbiory jedynie na miejscu). Dostęp do źródeł wiedzy i informacji zapewniają czytelnikom także księżnice pedagogiczne, działające w wielu środowiskach i stanowiące część ich „potencjału biblioteczno-informacyjnego.” W roku 2009 statystyki GUS odnotowały istnienie 331 takich bibliotek – wszystkich, w rozmaitych formach organizacyjnych. Pod względem ogólnej liczby i niektórych wskaźników można je chyba porównać z bibliotekami fachowymi (521 w 2007 r.), a spośród publicznych – porównując potencjał – z wieloma placówkami powiatowymi. Biblioteki pedagogiczne nie działają w jednolitej, ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Funkcjonują natomiast w szeregu niezależnych, mniejszych „sieci”, tj. zespołów placówek o zróżnicowanej strukturze, bądź są samodzielne. „Sieci” bibliotek pedagogicznych współpracują z systemem doskonalenia nauczycieli. Zakres współpracy jest zróżnicowany: od współdziałania niezależnych instytucji: biblioteki i ośrodka doskonalenia, przez tworzenie zespołu, aż do włączania biblioteki do wewnętrznej struktury placówki doskonalenia. Inaczej niż w statystyce bibliotek publicznych, mianem bibliotek określa się i odzwierciedla w statystyce zarówno placówki główne (nadrzędne), jak i ich filie. Są one liczone łącznie jako biblioteki, niezależnie od wielkości i stopnia samodzielności.

Z literatury przedmiotu wynika, że biblioteki pedagogiczne działają w trzech układach organizacyjnych:

1. hierarchicznym, w którym biblioteka wojewódzka posiada oddziały i filie,
2. równoległym z koordynatorem – na terenie województwa jedna z bibliotek pełni rolę koordynatora wobec pozostałych,
3. równoległym bez koordynatora – biblioteki działają w pełni samodzielnie, tworząc często porozumienie dyrektorów placówek, co pozwala na koordynację działań.

Sieć bibliotek pedagogicznych została zdominowana przez dwie ostatnie z wymienionych form strukturalnych.¹ Z nieco wcześniejszych danych GUS, za rok 2007, i innych źródeł wynika, że biblioteczne placówki pedagogiczne funkcjonowały wówczas w większości powiatów, ale nie we wszystkich. Działały one bowiem w przeważającej większości powiatów, bo 282 na 314 istniejących, tj. 89,8%.

Tab. I. Biblioteki pedagogiczne w powiatach ziemskich w 2007 roku

Województwo	Powiaty ziemskie				
	Ogółem	w tym z działającymi bibliotekami pedagogicznymi		w tym bez bibliotek pedagogicznych	
		liczba	odsetek	liczba	odsetek
Dolnośląskie	26	21	80,8	5	19,2
Kujawsko-pomorskie	19	11	57,9	8	42,1
Lubelskie	20	17	85,0	3	15,0
Lubuskie	12	9	75,0	3	25,0
Łódzkie	21	21	100,0	-	-
Małopolskie	19	17	89,5	2	10,5
Mazowieckie	37	35	94,6	2	5,4
Opolskie	11	11	100,0	-	-
Podkarpackie	21	21	100,0	-	-
Podlaskie	14	13	92,9	1	7,1
Pomorskie	16	16	100,0	-	-
Śląskie	17	15	88,2	2	11,8
Świętokrzyskie	13	13	100,0	-	-
Warmińsko-mazurskie	19	19	100,0	-	-
Wielkopolskie	31	31	100,0	-	-
Zachodniopomorskie	18	12	66,7	6	33,3
Razem	314	282	89,8	32	10,2

Województwa, w których wówczas (w roku 2007) we wszystkich powiatach ziemskich działały biblioteki pedagogiczne, to: łódzkie, opolskie, podkarpackie, pomorskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie.

Województwa, w których najczęściej powiatów w 2007 roku nie dysponowało biblioteką pedagogiczną, to: kujawsko-pomorskie, w którym aż 42,1% powiatów nie miało bibliotek pedagogicznych, oraz zachodniopomorskie (jedna trzecia), lubuskie (jedna czwarta), dolnośląskie (niemal jedna piąta). Łącznie, w jednej dziesiątej powiatów nie było takich placówek bibliotecznych.

Znamienne, że w niektórych miastach średniej wielkości (miastach – powiatach grodzkich) nie funkcjonują ksiąznice pedagogiczne, na przykład na Górnym Śląsku (Jastrzębie Zdrój, Siemianowice Śląskie, Żory), ale także w Grudziądzu, w którym już w 1993 r. na bazie ksiąznicy pedagogicznej utworzono Filię Pedagogiczną Miejskiej Biblioteki Publicznej. Bardziej korzystna dla czytelników poszukujących piśmiennictwa i informacji edukacyjnej jest sytuacja w miastach (kilku) i powiatach (kilkunastu), w których znajduje się więcej niż jedna działająca tam samodzielna biblioteka pedagogiczna.

Jednakże, mimo wzrastających potrzeb edukacyjnych społeczeństwa, w niektórych środowiskach ksiąznice pedagogiczne zakończyły w omawianym czasie swoją działalność. Przyczyną do rozważań o ich przydatności stanowią losy tych bibliotek, w wielu przypadkach – chociaż nie we wszystkich – korzystne dla środowiska czytelniczego. Władze samorządowe i oświatowe bowiem, podejmując decyzję o zakończeniu działalności biblioteki pedagogicznej na swoim terenie, zrealizowały następujące rozwiązania:

1. Nastąpiło przejście placówki i utworzenie filii pedagogicznej biblioteki publicznej w tym samym lub innym miejscu. Przykłady: utworzenie Filii Nr 2 Miejskiej Biblioteki Publicznej w Wąbrzeźnie w woj. kujawsko-pomorskim. Mieści się ona w budynku Zespołu Szkół Zawodowych; utworzenie Wypożyczalni i Czytelni Pedagogicznej Miejskiej Biblioteki Publicznej w Łobzie w woj. zachodniopomorskim, mieści się ona w gmachu Miejskiej Biblioteki Publicznej.
2. Nastąpiło przejście placówki i utworzenie filii naukowej bądź czytelni naukowej biblioteki publicznej. Przykład: Miejska Biblioteka Publiczna w Kamieniu Pomorskim w województwie zachodniopomorskim, której przekazano sam księgozbiór.
3. Nastąpiło przejście placówki i utworzenie przez Starostwo Powiatowe powiatowej biblioteki publicznej. Przykłady: Powiatowa Biblioteka Publiczna w Krasnymstawie w woj. lubel-

skim, 2000 r.; Powiatowa Biblioteka Publiczna w Wałczu w woj. zachodniopomorskim, 2009 r., pełniąc także funkcje biblioteki uczelnianej dla Wyższej Szkoły Zawodowej w Wałczu.

4. Nastąpiło przejęcie placówki i włączenie jej zbiorów do ogólnych zbiorów biblioteki publicznej, przy czym w tym przypadku biblioteki publiczne raczej nie informują o źródle zbiorów.

1. Ogólna liczba bibliotek.

Ogólna liczba działających w Polsce bibliotek pedagogicznych w roku 2009 wynosiła 331. Od 1999 roku, to jest roku przejęcia tych placówek przez samorzady wojewódzkie, dane wskazują na nieznaczne zmiany w ich liczebności. Rok 2003 był najbardziej korzystny dla bibliotek pedagogicznych – było ich wówczas najwięcej (346). W drugiej połowie omawianej dekady następowało powolne zmniejszanie się ich liczby. W efekcie tych zmian, w latach 1999-2009 liczba bibliotek pedagogicznych zmniejszyła się o 9 placówek.

Tab. 1. Biblioteki pedagogiczne w latach 1999-2009

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Biblioteki ogółem	340	344	346	344	338	331

2. Zbiory i ich uzupełnianie.

W 2009 r. zasoby bibliotek pedagogicznych liczyły 15,2 mln jednostek zbiorów. Pomimo zmniejszenia się ogólnej liczby placówek bibliotecznych, stan zbiorów ogółem w omawianej dekadzie powiększył się o ponad 769 tys. jednostek zbiorów, tj. 5,3%.

Tab. 2. Zbiory w bibliotekach pedagogicznych (w tys. jedn. inw.) w latach 1999-2009

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Zbiory ogółem	14 403,5	14 806,4	15 266,2	15 348,7	15 315,0	15 172,9
Wzrost/spadek (w odsetkach)	-	+ 2,8	+ 3,1	+ 0,5	- 0,2	- 0,9

W zbiorach opisywanych bibliotek znajdowały się książki, czasopisma i zbiory specjalne. Przeważającą większość zbiorów stanowią książki (92,5%). W dekadzie 1999-2009 liczba książek w zbiorach zwiększyła się o 603,2 tys. wol., tj. 4,5%, jednak ich odsetek w strukturze zbiorów bibliotecznych zmniejszył się o 0,8 punktu procentowego. Wzrosła natomiast liczba zbiorów czasopism o 67,5 tys. wol., tj. o 9,7%, ogółem ich odsetek w całości zbiorów zwięk-

szył się w ciągu dekady o 0,2% (do 5,0%). Znacząco wzrosły zasoby zbiorów specjalnych, gdyż ich liczba zwiększyła się o 98,6 tys. jedn., tj. o 36,6%. W ogólnej strukturze zbiorów nastąpił wzrost odsetka kolekcji zbiorów specjalnych z 1,9% do 2,4%, tj. o 0,5 punktu procentowego.

Tab. 3. Struktura zbiorów w bibliotekach pedagogicznych w 1999 i 2009 r. (w tys. i odsetkach)

Wyszczególnienie	1999 rok		2009 rok	
	liczba	odsetek	liczba	odsetek
Zbiory ogółem (w jedn. inw.)	14 403,5	100,0	15 172,9	100,0
- w tym książki (w wol.)	13 437,6	93,3	14 040,8	92,5
- w tym czasopisma (w wol.)	696,7	4,8	764,3	5,0
- w tym zbiory specjalne (w jedn. inw.)	269,1	1,9	367,7	2,4

Wyraźnie wzrosła liczebność dokumentów elektronicznych w ogólnym zasobie bibliotek pedagogicznych: z 1276 jednostek tj. mniej niż jednej setnej w 1999 roku, do 33169 jednostek (0,2%) w 2009. Można je zatem określić mianem rozwijających się.

Wśród ogółu zbiorów specjalnych w omawianych książnicach materiały audiowizualne stanowiły 76,0% na początku omawianej dekady, w końcu dziesięciolecia ich liczba zwiększyła się wprawdzie o 68144 jednostki, ale w ogółem zmniejszył się ich odsetek do 74,2%.

Ilość dokumentów elektronicznych w zbiorach specjalnych ogółem zwiększyła się w tym dziesięcioleciu z niemal 0,5% do 9,0%.

Oba wymienione typy zbiorów specjalnych dominują w kolekcjach zbiorów specjalnych bibliotek pedagogicznych. Zmniejszyła się bowiem liczba rękopisów przechowywanych w bibliotekach, z 3024, stanowiących 1,1% w 1999 roku w zbiorach specjalnych ogółem, do 1784, tj. 0,5%. Nieznacznie wzrosła liczba mikroform, z 410 jednostek stanowiących 0,1% do 562 jednostek (również 0,1% zbiorów specjalnych).

Tab. 4. Zbiory specjalne w bibliotekach pedagogicznych w roku 1999 i 2009 (w liczbach i odsetkach)

Wyszczególnienie	1999 rok	2009 rok
------------------	----------	----------

	liczba	odsetek	liczba	odsetek
Ogółem	269 115	100,0	367 736	100,0
- w tym rękopisy	3024	1,1	1784	0,5
- mikroformy	410	0,1	562	0,1
- materiały audiowizualne	204 652	76,0	272 796	74,2
- dokumenty elektroniczne	1276	0,5	33 169	9,0
- inne (b.d.)	-	22,3	-	16,2

Nastąpiły zmiany w strukturze wpływów, znacznie więcej napływa obecnie dokumentów elektronicznych. W 2009 roku do ksiąźnic pedagogicznych wpłynęło 3108 dokumentów elektronicznych, równocześnie materiałów audiowizualnych trzykrotnie więcej: łącznie 9460 jednostek. Liczby wpływających materiałów do zbiorów bibliotecznych były zróżnicowane w poszczególnych latach, przy czym w drugiej połowie omawianej dekady bardziej wzrosła liczba zbiorów specjalnych.

Tab. 5. Wpływ zbiorów ogółem do bibliotek pedagogicznych w latach 1999-2009 (w tys.)

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Zbiory wpływające do bibliotek – ogółem (w jedn. inw.)	268,5	239,4	251,7	254,8	294,3	251,6
- w tym książki (w wol.)	230,6	215,1	224,4	210,1	254,7	215,7
- w tym zbiory specjalne (w jedn. inw.)	25,4	9,4	9,2	17,3	19,0	14,2

W literaturze przedmiotu podkreśla się często zasobność zbiorów czasopiśmiennych bibliotek pedagogicznych. Warto zatem odnotować, że w roku kończącym omawianą dekadę, a więc 2009, liczba tytułów czasopism bieżących udostępnianych w bibliotekach wyniosła 18519 i była o 1121 tytułów mniejsza niż dziesięć lat wcześniej. Należy zaznaczyć, że ubyło placówek bibliotecznych, co w części tłumaczy zmniejszenie się ogólnej liczby oferowanych tytułów. Również trzeba dodać, że część oferowanych czasopism to tytuły bezpłatnie przekazane bibliotekom przez wydawnictwa lub samorządy (np. gazety lub czasopisma lokalne). Takimi tytułami dysponują również biblioteki publiczne. Ogółem jednak gromadzone jest fachowe

piśmiennictwo pedagogiczne i w jego udostępnianiu biblioteki pedagogiczne są niezastąpione. Cenne są ich bogate, przez dziesięciolecia gromadzone kolekcje periodyków.

Tabela 6. Liczba tytułów czasopism bieżących w bibliotekach pedagogicznych w latach 1999-2009

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Liczba tytułów czasopism bieżących	19 640	20 517	19 721	18 677	18 588	18 519
Wzrost/spadek (w odsetkach)	-	+ 4,5	- 3,9	- 5,3	- 0,5	- 0,4

Spośród 331 bibliotek pedagogicznych, najwięcej placówek (237, tj. 71,6%) dysponowało w 2009 roku księgozbiorem liczącym od 20 001 do 50 000 woluminów. Drugą pod względem liczebności grupą bibliotek były placówki mające zbiory w liczbie 50 tys.-100 tys. wol. (36 placówek, tj. 10,9%). 30 bibliotek tj. 9,1% posiadało niewielkie zbiory w liczbie 10 tys.-20 tys. Zbiory duże, liczące powyżej 100 tys. wol. miały 22 biblioteki, tj. 6,6%. Kilka zaledwie księżnic pedagogicznych ma najmniejsze zbiory w liczbie 2 tys.-5 tys. (2 placówki, tj. 0,6%) oraz 5 tys.-10 tys. (4 biblioteki, tj. 1,2%).

Tab. 7. Biblioteki pedagogiczne według wielkości księgozbioru w 2009 roku (w liczbach i odsetkach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Księgozbiór w woluminach					
		2001-5000	5 001 – 10 000	10 001 – 20 000	20 001 – 50 000	50 001 – 100 000	Powyżej 100 000
Liczba bibliotek	331	2	4	30	237	36	22
Odsetek	100,0	0,6	1,2	9,1	71,6	10,9	6,6

3. Czytelnicy i udostępnianie zbiorów.

Większość bibliotek pedagogicznych w swoich statutach określiła krąg użytkowników, którzy są uprawnieni do korzystania ze zbiorów i usług. Są w nim nauczyciele i wychowawcy szkół i placówek oświatowo-wychowawczych oraz pracownicy administracji szkolnej, pracownicy nauki i nauczyciele akademicy, studenci szkół wyższych i słuchacze szkół pomaturalnych, a także uczniowie szkół średnich. Wiele księżnic pedagogicznych deklaruje udostępnianie ma-

teriałów bibliotecznych prezencyjnie „wszystkim zainteresowanym”, bez względu na ich miejsce zamieszkania lub nauki.

W latach 1999-2009 ze zbiorów bibliotek pedagogicznych korzystało w całym kraju ponad 0,5 mln czytelników. Ich liczba, biorąc pod uwagę lata graniczne zmniejszyła się ogółem o 9,0%.

Tab. 8. Czytelnicy w bibliotekach pedagogicznych (w tys.) w latach 1999-2009

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Czytelnicy	576,7	615,3	610,8	590,4	565,2	524,8
Wzrost/spadek (w odsetkach)	-	+ 6,7	- 0,7	- 3,3	- 4,2	- 7,1

Trzeba podkreślić istniejący trend spadku liczby użytkowników opisywanych bibliotek. Zmniejsza się także czytelnictwo: od połowy omawianej dekady maleje liczba wypożyczeń na zewnątrz (ogółem w latach 1999-2009 zmniejszyła się o 15,0%). Od połowy dekady bibliotekarze odnotowują trend spadkowy w zakresie wypożyczania książek i czasopism, jedynie wypożyczanie zbiorów specjalnych wykazuje w większości lat sprawozdawczych wartości dodatnie.

Tab. 9. Wypożyczenia zbiorów na zewnątrz czytelnikom w bibliotekach pedagogicznych (w tys. jedn. inw. i odsetkach) w latach 1999-2009

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Wypożyczenia - ogółem	5 457,5	5 749,9	6 007,2	5 509,2	4 795,8	4 641,0
Wzrost/spadek (w odsetkach)	-	+ 5,4	+ 4,5	- 8,3	- 12,9	- 3,2
- w tym książek	5 212,3	5 479,7	5 689,0	5 254,3	4 576,5	4 421,8
Wzrost/spadek	-	+ 5,1	+ 3,8	- 7,6	- 12,9	- 3,4
- czasopism	165,6	171,2	195,7	119,3	90,7	67,8
Wzrost/spadek	-	+ 3,4	+ 14,3	- 39,0	- 24,0	- 25,3
- zbiorów specjalnych	79,5	99,0	122,5	135,6	128,6	151,5
Wzrost/spadek	-	+ 24,4	+ 23,8	+ 10,6	- 5,1	+ 17,8

Podobnie jest w przypadku liczby zbiorów udostępnianych na miejscu: liczba ta zmalała w drugiej połowie omawianej dekady. W ostatnim roku wzrosły jedynie wartości udostępnień zbiorów specjalnych.

Tab. 10. Udostępnienia zbiorów na miejscu czytelnikom w bibliotekach pedagogicznych (w tys. jedn. inw. i odsetkach) w latach 1999-2009

Wyszczególnienie	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Wypożyczenia - ogółem	3 577,8	4 188,2	4 705,0	4 634,6	3 878,7	3 421,0
Wzrost/spadek (w odsetkach)	-	+ 17,1	+ 12,3	- 1,5	- 16,3	- 11,8
- w tym książek	1 508,8	1 780,5	2 008,0	2 068,1	1 787,6	1 607,2
Wzrost/spadek	-	+ 18,0	+ 12,8	+ 3,0	- 13,6	- 10,1
- czasopism	2 057,3	2 380,5	2 668,0	2 540,5	2 069,8	1 785,4
Wzrost/spadek	-	+ 15,7	+ 12,1	- 4,8	- 18,5	- 13,7
- zbiorów specjalnych	11,7	27,2	28,9	26,1	21,3	28,5
Wzrost/spadek	-	+ 133,1	+ 6,2	+ 9,9	- 18,2	+ 33,5

Porównując rok początkowy interesującej nas dekady z rokiem końcowym, można zauważyć pewne zmiany w strukturze wypożyczeń i udostępnień materiałów bibliotecznych. Niemal nie zmienił się odsetek wypożyczeń książek w ogólnej strukturze wypożyczeń (95,5% w 1999 roku, 95,3% w 2009), natomiast wzrósł w przypadku udostępnień na miejscu (z 42,2% do 47,0%). Zmniejszyły się także odsetki wypożyczeń na zewnątrz i udostępnień na miejscu czasopism oprawnych, natomiast wzrosły analogiczne odsetki w przypadku zbiorów specjalnych.

Tab. 11. Struktura wypożyczania czytelnikom na zewnątrz i udostępniania na miejscu zbiorów bibliotek pedagogicznych w roku 1999 i 2009 (w odsetkach)

Wyszczególnienie	1999	2009
Wypożyczone zbiory ogółem	100,0	100,0
- w tym książki	95,5	95,3
- w tym czasopisma oprawne	3,0	1,4
- w tym zbiory specjalne	1,4	3,3
Udostępnione zbiory ogółem	100,0	100,0
- w tym książki	42,2	47,0
- w tym czasopisma oprawne	57,5	52,2

- w tym zbiory specjalne	0,3	0,8
--------------------------	-----	-----

4. Komputeryzacja.

Spośród 331 placówek bibliotecznych ogółem, aż 328 z nich, tj. 99,09% było wyposażonych w komputery. Tylko w dwu województwach: małopolskim i podlaskim nie wszystkie placówki zostały skomputeryzowane (odsetek ten wynosił odpowiednio 95,4% i 84,6%). Placówki pedagogiczne użytkowały łącznie 3701 komputerów. Większość z nich, bo 3435, tj. 92,8% pracowała w sieciach lokalnych bibliotek. Znaczną liczbę komputerów wykorzystywano do prac biblioteczno-bibliograficznych (2376 urządzeń). Spośród nich 1046 (44,0%) służyło do prac w zakresie gromadzenia i/lub opracowywania biblioteczno-bibliograficznego, 966 (40,6%) użytkowano jako terminale katalogowe dla czytelników, 387 urządzeń (16,3%) przeznaczono do prowadzenia ewidencji czytelników i udostępnień.

312 bibliotek użytkowało programy komputerowe. Programy biblioteczne wykorzystywane w księżnicach pochodzą od różnych producentów oprogramowania. Najwięcej placówek dysponuje programem PROLIB (81), dużo mniej zakupiło program MAK (52), nieco mniej SOWA (44) i ALEPH (39). Biblioteki dysponowały także innymi jeszcze programami bibliotecznymi, np. HORIZON, ISIS, VTLS (Virtual), TINLIB i biurowymi. Użytkowane programy umożliwiały księżnicom tworzenie sieci oraz udostępnianie Internetu. 266 placówek (80,4%) zapewniało dostęp do katalogów własnych w Internecie. 3428 komputerów było podłączone do Internetu (92,6%). 1879 tych urządzeń (50,8% ogółu) było dostępnych dla czytelników, przy czym większość z nich z dostępem do sieci WWW. Na jeden komputer przypadało zatem 279 czytelników.

5. Pracownicy.

W 2009 roku w bibliotekach pracowało 1865 osób, w tym 1704 na pełnym etacie (91,4%). W dekadzie 1999-2009 liczba pracowników zmniejszyła się o 74 osoby (4,0%), w tym pełnozatrudnionych o 7 osób (0,4%). Większość pracowników to osoby o wysokich kwalifikacjach, bowiem według statystyk GUS w 1999 roku 1397 osób, tj. 72,0 spośród 1939 ogółu pracowników posiadało wyższe wykształcenie bibliotekarskie, a w 2009 roku aż 1627 zatrudnionych, tj. 87,2%. W czasie dekady 1999-2009 odsetek pracowników z wyższym wykształceniem bibliotekarskim, zarówno pełnozatrudnionych jak i niepełnozatrudnionych, powiększył się zatem znacząco. Warto podkreślić, że poziom kwalifikacji osób zatrudnionych w księżnicach pedagogicznych stanowi znaczącą wartość w środowisku.

6. Infrastruktura.

Ponieważ w dostępnych danych GUS brakuje informacji o budynkach i infrastrukturze bibliotek, nie ma możliwości omówienia tego zagadnienia. Jedynie dane dotyczące ogólnej powierzchni, jaką dysponowały ksiąźnice pedagogiczne mówią o jej zwiększeniu w dekadzie lat 1999-2009 o 10 701 m kw. Wzrosła ona bowiem z 85,0 tys. m kw. do 95,7 tys. m kw, mimo ubytku liczby placówek. W czasie dziesięciu omawianych lat nastąpiło zwiększenie powierzchni przypadającej na jedną placówkę biblioteczną o 39,2 m kw., tj. 15,7%, w 1999 r. przypadało bowiem średnio na jedną bibliotekę 250 m kw., w 2009 aż 289,2 m kw. Z innych źródeł wynika, że sytuacja lokalowa bibliotek pedagogicznych jest bardzo zróżnicowana.

Korzystna dla czytelników jest sytuacja w zakresie miejsc do pracy w bibliotekach pedagogicznych. W 2009 roku dysponowały one łącznie 5335 miejscami (o 901, tj. 20,3% więcej niż w 1999 roku). Na jedną placówkę przypadało średnio 16,1 miejsca dla użytkowników, gdy dekadę wcześniej zaledwie 13, a więc nastąpiło polepszenie warunków pracy w czytelniach. Dla porównania: w bibliotekach publicznych w latach 2007-2008 zmniejszyła się liczba miejsc do prezencyjnego korzystania ze zbiorów, głównie z powodu braku miejsca na powiększające się zbiory oraz nowe formy działalności i usług. Nastąpiło przy tym znaczące osłabienie intensywności korzystania z ich zasobów i usług na miejscu (od połowy ostatniego dziesięciolecia).

10. Wnioski.

Biblioteki pedagogiczne, chociaż ich liczba zmniejsza się od połowy pierwszej dekady wieku XXI, działają w większości powiatów. Mają liczące się w swoich środowiskach, stale uzupełniane zasoby piśmiennictwa z wielu dziedzin wiedzy. Istnienie bibliotek pedagogicznych niewątpliwie poszerza dostęp do książki i informacji i ma wpływ na stan czytelnictwa. Szeroki zakres i uniwersalizm zgromadzonych zbiorów, uzupełnianych zgodnie z bardzo pojemną formułą „zbiorów dla potrzeb edukacji”, które mogą być wykorzystywane zarówno przez edukujących (nauczycieli szkół wszelkich typów i stopni), jak i edukowanych instytucjonalnie (uczniowie, studenci, kursanci) oraz osoby, które kształcą się samodzielnie, sprzyjają procesom edukacji, wzmacniają jakość kształcenia, sprzyjają samorealizacji. Jest to tym bardziej istotne, że w Polsce już w stukilkudziesięciu środowiskach lokalnych działają wyższe uczelnie i nigdy wcześniej nie studiowała w krajowych ośrodkach akademickich tak znaczna liczba osób. Niezależnie od możliwości dostępu do informacji i różnych treści (także książek) drogą elektroniczną do źródeł krajowych i zagranicznych, zbiory bibliotek są liczącym się źródłem dostępu do publikacji z wielu dziedzin wiedzy. Książka służąca edukacji – naukowa,

popularnonaukowa jest kosztowna, nakłady niezbyt duże. Trudno zatem nie dostrzec znaczenia bibliotek pedagogicznych dysponujących poważnymi zasobami piśmiennictwa. W wielu środowiskach mogą być one po prostu niezastąpione.

¹ K. Walczak, Sieć bibliotek pedagogicznych po reformie administracyjnej. Organizacja, zmiany, perspektywy. W: Biblioteki pedagogiczne wobec wyzwań współczesnej oświaty. Materiały z konferencji naukowej. Kalisz 11-12 maja 2006. Pod red. Danuty Wańki, s. 23.